

TANZİMAT VE OSMANLI BÜROKRASİSİNDE YEMİN MÜESSESESİ

Gülden SARIYILDIZ*

Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) Osmanlı devlet yönetiminde, bürokrasisinde ve toplum hayatında esaslı değişikliklere ve yeniliklere yol açmıştır. Bu Ferman'ın bürokrasiye getirmiş olduğu pek çok yeniliklerden biri de devletin çeşitli kademelerinde istihdam edilecek olan memurların, padişaha ve onun devletine sadık kalacaklarına, kendilerine verilecek olan vazifeleri dürüstlükle yerine getireceklerine ve rüşvet almayacaklarına dair yemin etmeleri yani “usûl-ı tahlîf” müessesesi olmuştur.

Lügatte “kuvvet, sağ taraf, sağ el; and, kasem” manalara gelen yemin, dini literatürde “bir kimsenin bir işi yapıp yapmamasına veya bir olayın doğru olup olmaması konusundaki söylediği sözü, Allah'ın adını veya sıfatını zikrederek kuvvetlendirilmesini” ifade eden bir terimdir ve “vallâhî şu işi yapmam”, “vallâhî şu yere gitmeyeceğim” gibi ifadeler böyledir.¹ Bazı fikhî sonuçlar doğuran bu tür yemin çeşidine fıkıh dilinde “kasem”² denir. Kasem suretiyle

---

* Yrd.Doç.Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ *İlmihal II İslam ve Toplum*, İstanbul 2000, s.25.

² Kasem türü yemin üçe ayrılır. 1-Lağv yemini: yanlışlıkla doğru olduğu sanılarak yapılan yemindir. Bir kimsenin borcunu ödemediğini sanarak “borcumu ödedim” diye yemin etmesi bu tür yemindir. Yani kasıtsız yemin olup, kefâret gerektirmez. 2- Gamus yemini: geçmiş zamanda yapılmış veya yapılmamış bir iş hakkında bile bile kasten ve yalan yere yapılan yemindir. Bir kimsenin borcunu ödemediğini bildiği halde “ödedim” diye yemin etmesi böyledir. Bu yemine uyulmasa büyük günah olur ve sahibine ağır vebal yükler. Bu kasıtlı yanlışlığın bağışlanması için kefâret yetmez, tövbe istifârda bulunmalı, yemin sebebiyle zayı olan hakları da ödeyip sahiplerinden helallik alınmalıdır. 3- Mün'akit yemini: yeminin terim anlamına uyan şeklidir. Mümkün ve geleceğe ait bir konuda yapılan yemindir. Bir kimsenin bir işi yapacağına yemin etmesidir. Yapılacak bir işe Allah'ı şahit tutmak demek olup, her şartta yerine getirilmelidir, getirilmezse yemin bozulmuş olur, kefâret gerektirir. Allah'ın ismi ve sıfatı anılarak yapılan bu üç çeşit yemin dışında fıkıh dilinde iki yemin daha vardır. Birincisi köle azat etmeğe ve

yemin, Allah'ın isim veya sıfatlarından birine and içmekle “vallahî, billahî, tillahî; Allah şâhid; Rahîm olan Allah hakkı için and olsun, Allah adına yemîn ederim” gibi ifadelerle yapılır.

Yemin yerine “half”, “hılf” ve “kasem” kelimeleri de kullanılır. Yemin veya and içme müessesesi hemen hemen her devletin idari ve hukuk sisteminde bulunmaktadır. Bizde Tanzimat Fermanı ile başlamış olan “usul-ı tahlif” yani yemin müessesesine gerek devlet idaresinde, gerekse hukuk sisteminde pek çok alanda başvurulmaktadır³.

Gülhâne Hatt-ı Hümayunu ve Yemîn Müessesesi

II. Mahmud, devletin temel kurumlarında köklü değişiklikler yaparak Tanzimat'ın temellerini atmış, özellikle Tanzimat reformlarına yön verecek ilkeler ilk defa dile getirilerek uygulama alanı bulmuştur. Modern bir bürokrasi kurmak isteyen II. Mahmud, yönetim örgütünü Batı bürokrasisi esaslarına uydurmaya çalışmıştır. Ehliyetsiz kişilerin memur olmalarını engellemek için imtihan sistemini getirirken, bürokrasinin iç bünyesinde başka tedbirlere de başvurmuştur. Rüşvetin engellenmesi için bazı memurlara hazineden maaş tahsis edilmesi, bu konuda atılan en önemli adımı teşkil etmiştir. Rüşvetin toplumun bünyesinde ne derece kök saldığını bilen padişah, kamu hizmetlilerinin ödevlerine ilişkin suçlarının cezalandırılması için bir Ceza Kanunnâmesi yaptırmıştır. II. Mahmud, “... şer'an, dînen, aklen ve mülken memnû' ve muzırr olan irtişâ mâdde-i kerîhesi...”ni tamamen ortadan kaldırmak için vükela ve memurlara maaş bağlanmıştır. Memurların, işleyecekleri suçların ve bunların karşılığı olan cezaların bir kanunname ile tespitini, ceza kanunu hazırlandıktan sonra hiç hatıra ve gönüle bakılmayarak her kim ve hangi rütbeden olursa olsun cezaların uygulanacağına dikkat çekerek “mürteşî” ile beraber “râşî”nin de cezalandırılmasını emretmiştir. Böylece 1838 yılında Osmanlı Devleti'nde memurların görevlerine ilişkin suçlar ilk defa kanunla tespit edilerek, en küçük rütbeden en yüksek rütbeye kadar kim olursa olsun, her hangi bir memurun

boşamaya bağlanan yemin, diğeri de yargılama hukukunda ispat vasıtası olarak başvuru yemindir. Bkz. *İlmihal II İslam ve Toplum*, s. 25-28.

³ Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin göreve başlarken Cumhuriyete, Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı kalacaklarına, sadakat ve dürüstlikle vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü için çalışacaklarına, namusları ve şerefleri üzerine yemin etmelerine dair Anayasa'da hüküm bulunduğu gibi, Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyelerinin de kanun hükmüce aynı şekilde yemin etmeleri gerekmektedir. Ayrıca askere alınanlar ile yüksekokulları bitiren öğrencilere diplomaları verilirken ve kamusal alanda göreve başlayanlara vazifelerini gereği gibi yapacaklarına ve dürüstlükten ayrılmayacaklarına dair yemin ettirilmektedir.

rüşvet aldığı tespit edildiği takdirde cezalandırılacağı belirtilmiş, kamu zararına olmayan küçük hediyeler ve bahşiş, rüşvet, kapsamı dışında bırakılmıştır.⁴

Bozulmuş olan devlet idaresine ve kurumlarına nizam vermek gayesi ile ilan edilen Tanzimat Fermanı ile, her alanda pek çok yenilik getirilirken, devletin iyi idare edilmesini sağlamak için bazı yeni kanunların tesis edileceğine de işaret edilmiştir. Bu yeni kanunlara padişah da dahil herkesin uyacağına, kanunlara uymayanların cezalandırılması için bir ceza kanunnamesi hazırlanmasına, harabiyetin en büyük sebebi olan rüşvetin yasaklanmasına, devlet memurlarının yemin edeceklerine işaret edilen Gülhane Hatt-ı hümayûnu'nda⁵:

“... ve iş bu kavânîn-i şer'iyeye, mücerred dîn ü devlet ve mülk ü milleti ihyâ için vaz' olunacak olduğundan cânib-i hümayunumuzdan hilâfına hareket vukû' bulmayacağına ahd ü mîsâk olunup, Hırka-i şerife odasında cemî'-i ulemâ ü vükelâ dahî tahlîf olunacağından ona göre ulemâ ve vüzerâdan ve'l-hâsıl her kim olur ise olsun, kavânîn-i şer'iyeye muhâlif hareket edenlerin kabâhât-i sâbitelerine göre te'dîbât-ı lâyıklarının hiç rütbeye ve hâtıra ve gönüle bakılmayarak icrâsı zımında mahsûsen cezâ kânûnnâmesi dahî tanzîm etdirilsin ve cümle me'mûrînin el- hâletü hâzihi mikdâr-ı vâfi maaşları olarak şâyed henüz olmayanları var ise, onlar dahî tanzîm olunacağından şer'an menfûr olup harâbiyyet-i mülkün esbâb-ı a'zamı olan rüşvet madde-i kerîhesinin fi-maba'd adem-i vukû' mâddesinin dahî bir kânûn-ı kavî ile te'kidine bakılsın...” denilmiştir.

Gülhane Hatt-ı hümayûnu'nun ilanından bir gün sonra, Ferman'da bahs edilen yemin usulünün uygulanmasına geçilmiştir.⁶ Bizzat padişah, Hatt-ı hümayun'da “münderic olan kavânîn-i şer'iyenin harf be-harf icrâsına” ve “mevâdd-ı esâsiyyesinin fûrû'âtına” dair bir meşveret meclisi niteliğinde olan Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin oy çokluğu ile kararlaştırdığı hususlara müsaade edeceğine Kur'an'a el basarak yemin etmiştir.⁷ Padişahın yemin merasimden sonra vükelânın ve devlet ricâlinin yemin merasimi yapılmıştır. Tespit edilen usule göre vükela ve devletin ileri gelenleri padişahın; devlet görevlileri, sadrazamın; ilim adamlarından lüzumlu görülenler, şeyhülislâmın; askeri

⁴ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, Ankara 1969, s. 276.

⁵ Gülhane Hatt-ı Hümayunu Sureti *Takvim-i Vekayi* Nr.187; *Vak'anüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi*, 6-7-8, Eski yazıdan aktaran Yücel Demirel, İstanbul 1999, s. 1028-1029; Halil İnalcık, “Senedd-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, *Bellekten*, XXVIII/112, Ankara 1964, s. 613.

⁶ Enver Ziya Karal, “Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etikisi”, *Bellekten*, XXVIII/112, Ankara 1964, s. 581.

⁷ Yavuz Abadan, “Tanzimat Fermanının Tahlili” *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 43.

kumandanlar ve subaylar, seraskerin; maliye memurları ile Darbhâne-i Âmire'deki müslim ve gayrimüslim bütün görevliler, Darbhâne-i Âmire Müşîri'nin ve Bâbîâlî memurları da hariciye nâzırının huzurunda yemin ederek vazifeye başlayacaklardı.⁸ İstanbul'da padişah ve devlet ricâlinin yemin etmelerinden sonraki günlerde vilâyet, sancak ve kaza merkezlerinde meydanlarda, halk önünde, bu merkezlerde bulunan devlet büyükleri aynı andı içmişlerdi.⁹ Böylece, Gülhane Hatt-ı hümayûnu'na ve hükümlerine sadık kalınacağına dair törenlerde yapılan yeminlerle Osmanlı Devleti'nde Tanzimat devri ile beraber "usûl-ı tahlîf" in de icrası başlamış oldu. Meclis-i Vâlâ'da üye bulunan Ârif Efendi ile İmamzâde Es'ad Efendi tarafından ayrı bir kağıda yazılan yemin metni memur olacak kişilere okutularak yemin merasimi icra ettirilmiştir.¹⁰ Bu suretle padişah başta olmak üzere devlet idarecileri de kanunlara uyacaklarına ve rüşvet almayacaklarına dair yemin etmişlerdir. Buna rağmen, pek çok paşa yeni kanun ve prensipleri tanımak istememiş ve uymamıştır. Sadrazamlık da yapmış olan Hüsrev Paşa, rüşvet suçundan Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de yargılanarak kürek cezasına çarptırılmış¹¹, Müşîr Akif Paşa, kâtibi ve kethüdası ile birlikte halktan para topladığı, ücretsiz nakliye yaptırdığı suçlamalarıyla Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de yargılanmış, mahkeme sonucunda, ceza olarak bütün unvan ve rütbeleri alınarak, devlet hizmetinde bir daha istihdam edilmemek üzere iki yıllığına Edirne'ye sürgün edilmiştir.¹² Cevdet Paşa, yüzyıllardır imparatorluğun her tarafında en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurlar arasında geçer akçe olan rüşvet ile Tanzimat ricalinin itham edilmelerini, "Bu devrin ricâli güzel ömür geçirdiler, hoş geçindiler ve pek çok îrâd ve akar edindiler. Haklarını inkâr etmeyelim. Dulâb-ı Devlet'i güzelce idare etdiler. Muvazene-i maliyyeyi dahı gözettiler. Fakat hâricen şân ve i'tibâr kazanmayıp umûr-ı politikanın hüsn-ı tesviyesinde râcil kaldılar ve dâhilen dahı beyne'n-nâs irtikâb u irtişâ ile müttehim oldular. Zât-ı şâhâne onlardan usandı..."¹³ ifadesiyle dile getirmiştir.

Rüşvet alıp vermek yasak olmasına rağmen, "hediye-i mu'tedîle" adı ile devam etmiş ve Meclis-i Vâlâ mazbatasında ifade edildiği gibi "illet-i irtikâbiyye ırk ve asaba te'sîr etmiş olan bir takım... râşgerde mekrûhu" yani rüşvet ve irtikâb hastalığı ırkına ve sınırlarına kadar nüfuz etmiş bir grup türemiştir.¹⁴ Devlet bunlarla mücadele için çeşitli teşebbüslerde¹⁵ bulunmuş,

⁸ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, İstanbul 1993, s. 58.

⁹ Enver Ziya Karal, "Gülhane Hatt-ı hümayunu...", s. 581.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) *Yıldız Esas Evrakı (YEE)*, 78/69.

¹¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, Ankara 1983, s. 174.

¹² Hüseyin Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, İstanbul 2001. s. 137.

¹³ Cevdet Paşa, *Tezâkir* (1-12), Yayınlayan Cavid Baysun, Ankara 1986, s.10.

¹⁴ BOA, *Meclis-i Vâlâ Defteri*, Nr 436, s.6.

1846'da bütün memurların yetki ve sorumluluklarını tespit eden "Ta'limât-ı Umûmiye" yayınlanmıştır.¹⁶ Meclis-i Vâlâ, 1849'da rüşvet meselesini derinlemesine müzakere ederek kapsamlı bir mazbata hazırlamıştır. Bu mazbata, Padişah Abdülmecid'in 11 Aralık 1849'da Bâbîâli'yi ziyaretinde huzurunda toplanmış olan meclis-i umûmîde okunmuştur. Rüşvetin zararından uzun uzun bahsedilen mazbatada¹⁷, özellikle haksız kazanç üzerinde ısrarla durulmuştur. Haksız kazanca tevessül eden bir adam devletine, vatan ve milletine hıyanet etmektedir. Hangi memlekette haksız kazanç kapısı açık bırakılmış ise o memleket gerilemiş, ahali mağdur olmuştur. Şahsi çıkarlar için kanunlar çiğnenerek parayı verenin işi görülürken, hakkı olan çaresizlerin "eli böğründe kalmakta", mal, can, ırz emniyetine zarar gelerek, halk ticaret, zıraat ve sanayiye ilgi göstermeyerek, muhafazasından emin olmadığı malını arttırmak için külfete katlanmak istememektedir. Memurlar, memuriyeti elde etmek için vermiş oldukları paraları fazlasıyla çıkartmak maksadıyla koruyucuları olan "mürteşi"lere dayanarak memleketi tahrip ve devlet malını gasp ve hırsızlıktan geri durmamaktadırlar. Padişah'ın yapmış olduğu sayısız ıslahât içinde en hayırlısı rüşvetin yasaklanmasıdır. Ancak bazı kimseler bu yasağı ortadan kaldırmak için çalışmaya devam etmektedirler. "Hedâyâ-yı mu'tedile" adı ile alınıp verilmesine izin verilen hediyeler, rüşveti alan ve verenlerin maksatlarına ulaşmalarında bir vesile olmuştur. Açık kalmış bu kapının da meşru yoldan bir daha açılmayacak surette kapatılması gerektiğinden, "nizâmât ve ıslahât"ın esas maddelerinden olan bu mühim işin de sağlam bir nizama konulması yoluna gidilerek, alınıp verilmesinde sakınca olmayan hediyeler ile bunların miktarları Meclis-i Vâlâ'da tesbit edilerek "Hedâyâ-yı Memnû'a ve Tahlîf Nizâmı" adı ile bir nizâmnâme düzenlenmiştir. Nizâmnâmede tesbit edilen miktarların dışında alınıp verilen hediyeler rüşvet kabul edilerek, buna uymayanların rüşvet alıp verme cezasına çarptırılacakları herkese ilan edilmiştir.

Meclis-i Vâlâ'nın mazbatası okunduktan sonra Padişah Abdülmecid, kendisi için yemin etmek gibi bir zorunluluk yok iken, bu konuda da herkese iyi bir örnek olmayı düşünerek, önce kendisi ardından da iradesi gereği meclis-i umûmî'de hazır bulunanların hepsi Kur'an-ı Kerim üzerine yemin etmişlerdir.¹⁸ Yemin nizâmının ardından büyük küçük bütün memurların bir memuriyete geçtikleri gibi ne şekilde ve nerede yemin edecekleri bir nizâmnâme dahilinde düzenlenmiştir. "... Te'yîd-i devlet ve milleti müstelzim olacak muhasenât-ı asriyye-i hazret-i mülükânenen..." diye nitelendirilen bu usulü açık ve gizli

¹⁵ Bu teşebbüsler için bkz. Enver Ziya Karal, "Rüşvetin Kaldırılması için Yapılan Teşebbüsler", *Tarih Vesikaları*, I (1941), sayı 1, s. 45-65.

¹⁶ Hüseyin Özdemir, *Osmanlı Devleti...*, s. 172.

¹⁷ BOA, *Meclis-i Vâlâ Defteri*, Nr 436, s. 1-12.

¹⁸ Aynı defter, s. 7.

olarak çiğnemeye çalışanlar, dünya ve ahiretlerini yıkmış ve Allah'ın yüce ismini anarak yerine getirdikleri yemini bozmuş olacaklarından, bu gibilere dindar insan nazarıyla bakılamayacağı gibi hatır, gönül, rütbe ve dereceye bakılmayarak haklarında gerekli cezanın verilmesinde bir dakika dahi kaybedilmemesi irâde edilmiş, rüşvet alıp verenler haklarında yürürlükte olan ceza kanunlarının buna göre değiştirilerek düzenlenmesi için Meclis-i Vâlâ'da müzakerelere devam edilmiştir.¹⁹ Hala bir görevde bulunmayan, vezirler, ilim adamları, ileri gelen görevliler ve diğer memurlar her ne kadar bir hizmet ve memuriyete gelinceye kadar yemin etmeyecekler ise de, yeni nizâm padişahın irâdesi ile kararlaştırılmış bir "ahd-ı umûmî" niteliğinde olduğundan yemin etmediği gerekçesiyle hiç kimse kendisini bu nizâm dışında sayamayacaktı.²⁰ Yani herhangi bir memuriyette bulunmayan ve yemin etmemiş olan vezir, ilim adamları, ileri gelen devlet görevlileri ve diğer bütün memurlar kanunun yasak saydığı hediyeleri kabul edemeyeceklerdi. Uygulanması irade edilen nizamname gereğince bundan böyle mülkiye, ilmiye ve diğer bütün memurlar yemini yerine getireceklerdi.

Bu düzenlemeye göre sadrazamlık ve şeyhülislamlik makamına atanacak kimseler padişahın huzurunda; memuriyetlerinin icrasından ve resmen Bâbîâli'ye geldiklerinde arz odasında, padişahın Hatt-ı hümâyûnu'nun okunmasının ardından Kur'an-ı Kerim üzerine yemin edeceklerdi.²¹ Gerek vükeladan, gerekse ilmiyeden meclis üyeliklerine atananlar ve diğer bazı mülkiye işlerine tayin edilecek ileri gelen idareciler, genel olarak dîvan mensupları ve taşralara tayin edilecek memurlar, memuriyetlerine tayin olunduktan sonra doğrudan Meclis-i Vâlâ'ya giderek Kelâm-ı kadîm üzerine orada yemin ettikten sonra memuriyetlerine başlayacaklardı.²² Bu düzenleme ile mülkiye, askeriye, ilmiye mensupları için ayrı ayrı yemin metinleri hazırlanmıştır.

Mülkiye Memurları İçin Düzenlenmiş Olan Yemin Metni:²³

"Pâdişâhıma ve devlet-i aliyyelerine sadâkadden ayrılmayacağıma ve her nasıl nâm ve te'vil ile olur ise olsun rüşvet almayacağıma ve pâdişâhımın ruhsat-

¹⁹ Aynı Defter, s.8.

²⁰ Aynı Defter, aynı yer.

²¹ Aynı Defter, s. 9.

²² Aynı yer; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s.31.

²³ *Meclis-i Vâlâ Defteri*, Nr. 436, s. 8; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri...*, s. 31; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi...*, s. 58; Meclis-i Vâlâ defterindeki yemin metni ile Akyıldız'ın oradan naklettiği yemin sonunda "vallahî" ibaresi bulunmazken, Pakalın'ın verdiği yemin metnini sonunda "vallahî" ibaresi bulunmaktadır.

ı seniyyeleri ile kabûlü mücâz olan hedâyâ-yı resmiyyeden başka memnû' olan hediyyeyi kabul etmeyeceğime ve emvâl-î mîriyyeyi irtikâb ve telef etmeyüp ve hiç kimseye ettirmeyeceğime ve lüzûm-ı hakîkisi tebeyyün etmedikçe hazine-i mîriyyeye masârif vuku'unu tecviz eylemeyeceğime ve icâb-ı sahîhi olmadıkça mücerred ri'âyet-i hâtıra mebnî me'mûr istihdâmına lüzûm göstermeyeceğime”.

İlmiye Mensuplarının Yemin Metni:²⁴

“Pâdişâhıma ve devlet-i aliyyelerine sadâkatden ayrılmayacağıma ve her nasıl nâm ve te'vîl ile olur ise olsun rüşvet almayacağıma ve pâdişâhımın ruhsat-ı seniyyesiyle kabûlü mücâz olan hedâyâ-yı resmiyyeden başka memnû' olan hediyyeyi kabul etmeyeceğime ve taraf-ı pâdişâhîden me'mûr buyurulduğum umûr-ı şer'iyyenin icrâsına ve mâl-ı yetîmin ahkâm-ı şer'iyyeye tatbîkân hüsn-ı muhafazasıyla bir akçesi telef olmamasına kemâliyle takdîr ü ihtimâm edeceğime ve mu'tâd olan resmî kısmından ziyâde akçe almayacağıma el-hâsıl hilâf-ı şer-i şerif ve mugâyyir-i kânûn-ı münîf hareketi tecviz etmeyeceğime”

İstanbul'da bulunan asakîr-i hassa ve nizâmiye ümerâ reisleri, Dâr-ı Şurâ-yı Askerî'de; Tophâne-i Âmire ve Tersane ümerâsıyla zâbitânı, kendi meclislerinde; taşra ordularında bulunanlar askerî meclislerde yemin ederlerken; askerî kalemlerde görevli olan memurlar ve reisler de mensup oldukları meclislerde yemin edeceklerdi.²⁵

Askerî Sınıf İçin Düzenlenmiş Olan Yemin Metni:²⁶

“Pâdişâhıma ve devlet-i aliyyelerine sadâkatden ayrılmayacağıma ve her nasıl nâm ve te'vîl ile olur ise olsun rüşvet almayacağıma ve pâdişâhımın ruhsat-ı seniyyesiyle kabûlü mücâz olan hedâyâ-yı resmiyyeden başka memnû' olan hediyyeyi kabul etmeyeceğime ve kânûn ve nizâm-ı askeriyye mugâyyir hareketde bulunmayacağıma ve me'mûr olduğum hıdmetlerde sadâkat u istikâmet üzere hareket edeceğime ve zîr-i idâre ve kumândamda olan asâkir-i şâhânenin ta'yînât ve melbusât vesair mühimmatlarını daima hüsn-ı muhafaza ile telef etmeyeceğime ve ettirmeyeceğime ve hiçbir sûretle irtikâba meyletmeyeceğime ve zâbitân ve neferândan terfî'-i rütbeye ve zâbitliğe kesb ü istihkak edenlerin haklarını ketm etmeyeceğime.”

²⁴ *Meclis-i Vâlâ Defteri*, nr. 436, s.8; Pakalın, *Osmanlı Deyim...*, s.31; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merk...*, s.58. Meclis-i Vâlâ defterindeki yemin metni ile Akyıldız'ın oradan naklettiği yemin metninin sonunda “vallahî” kelimesi yoktur.

²⁵ *Meclis-i Vâlâ Defteri*, nr.436, s.9. Bu yemin metninin sonunda da “vallahî” ibaresi yok.

²⁶ *Aynı defter*, s.10. Askere mahsus yemin metninin sonunda da “vallahî” ibaresi yok.

Maliye ve Hazine-i hassa, Ticaret ve Evkâf-ı hümâyün Nezâretleri ve Zabtiye dairelerinde bulunan memurlardan teşrifata dahil olanların yeminlerini Meclis-i Vâlâ'da; geri kalan memurların da mensup buldukları meclislerde icra etmeleri kararlaştırılırken, meclisleri olmayan Hazine-i hassa ve Evkâf-ı hümâyün Nezâretleri'nin teşrifata dahil olmayan memurları bağlantıları nedeniyle maliye muhasebe meclisinde yemin edeceklerdi.²⁷

Taşralarda vezir-i azamlar, mutasarrıflar ve kaymakamlar buldukları yerlerde "edâ-yı salavat" için toplandıkları mevkide veyahut ona benzer geniş bir yerde, o yerin valisinden, mutasarrıf veya kaymakamından başlanarak defterdâr, mal müdürü, görevli kâtipler ve meclis üyeleri hepsi toplanarak yüksek bir yere "Kelâm-ı kadîm" konularak orada mülkiye memurları için tertip edilmiş olan usûle göre yemin edecekler; hükkâm-ı şer'îye ve müftüler de ulemâyâ mahsus olan surette yemin edeceklerdi.²⁸ Bu yemin meclisinde, memleketin uleması, meşâyihî, hitabet ve eşraf ile halktan isteyenler hazır bulunacaktı. Rüşvet ve ondan farkı olmayan alınması yasak olan hediye ve benzeri şeyleri ve devlet malını çalanlara insan nazarıyla bakılmayacağı vali veyahud mutasarrıf ve kaymakamlar tarafından herkese ilan edilecek, kaza müdürleriyle, naibleri ve meclis üyeleri de mensup oldukları eyâlet liva meclislerine çağırılarak yeminleri icra ettirilecek ve durum o kaza ahalisine ilan edilecekti.²⁹

Yemin nizamı ile birlikte padişah iradesiyle alınması yasak ve yasak olmayan hediyelerin cins ve miktarını düzenleyen nizâma göre³⁰: düğünlere davet edilenlerin hediye getirmemeleri, eşi tarafından gelin ve gelinin tarafına ne ağır, ne hafif hediye vermemesi, yalnız imam, müezzin ve bekçi gibi nikahta bulunması gerekli olanlara ücret niteliğinde gereğine göre akçe ve sair şeyler verilmesi kararlaştırılan nizam gereğinden olduğundan, buna muhalefet edenler cezalandırılacaktı. Padişahın iradesiyle aleni ve resmî hediyelerden başka, mücevherât, altın ve gümüşten yapılmış kıymetli eşya, çubuk takımı, kürk, şal, akmişe, köle, cariyeye, at, beygir ve diğer büyük hayvanlar, zahire türünden sayılan yemişler, odun, kömür gibi şeyler aynıyle rüşvet hükmünde kabul edilmiş, bunların alınıp verilmesi tamamıyla yasaklanmıştır. Ancak, üzüm, kavun, sair meyveler, çiçek, gülbeşeker ve bu türden bulunan helvalar, yoğurt, tereyağı, süt, kuzu, balık, sair kanatlılar, yumurta vs... ahbâblar arasında sınır aşmamak şartıyla alınıp verilebilecekti. Ancak, bunların miktarı belli bir sınırı geçtiği zaman yasak hükmüne girecekti. Rüşvet sayılmaması için meyvenin çok,

²⁷ Aynı Defter, aynı yer; Akyıldız, *Tanzimat Dönemi...*, s.58.

²⁸ Aynı defter, aynı yer.

²⁹ Aynı defter, s.11.

³⁰ Aynı defter, aynı yer.

yağın kıyyesinin 5, kavun, karpuz, kuzu ile helvaların kâsesinin ve şurup sürahisinin adedi 5-6'yı, yumurtanın sayısının 50'yi geçmemesi lazımdı. Hac dönüşü hacıların "Hicaz hediyesi" olarak getirdikleri hurma, misvak gibi hediyeler fazla olmamak şartıyla kabul edilebileceklerdi. Düğünlerde aşırı takılar takılmayacak, nişan takımları kudreti aşmayacak, gelin odası aşırı tarzda süslenmeyecekti.

II. Abdülhamid Devrinde Fetva ile Yemin Usûlü

Tanzimat Fermanı gereğince başlatılan ve 1849'da nizâm-nâmesi de düzenlenen yemin usulü, başlangıçta uygulanmış ancak, daha sonra önem verilmeyerek ihmal edilmiş ve zamanla da tamamıyla unutulmuş, II. Abdülhamid' devrinde yeniden sıkı bir biçimde uygulanmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra söz verdiği meşrutiyet rejimini ilan ederek, Kanun-i Esâsi'yi de kabul etmiştir. Kanun-ı Esâsi'nin 46. maddesi meclis-i umûmiye seçilecek ve atanacak üyelerin yemin usulü ile ilgiliydi. Bu madde "meclis-i umûmî azâlığına intihâb veya nasb olunan zevât meclisin yevm-i küşâdında sadr-ı a'zam huzûrunda ve o gün hâzır bulunamayan olur ise mensûp olduğu hey'et müçtemi' olduğu hâlde re'îsleri huzûrunda zât-ı hazret-i pâdişâhiye ve vatanına sadâkat ve Kânûn-ı Esâsi ahkâmına ve uhdesine tevdi olunan vazîfeye ri'âyetde hilâfından mücânebet eyleyeceğine tahlîf edilir"³¹

³¹ Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları*, 1876-1882, İstanbul 1982, s.7; II. Meşrutiyet'in ilanı ile "7 Zilhacce 1293 tarihli Kanun-ı Esâsi'nin Bazı Mevâdd-ı Muaddelesine Dair Kanun'un "Mevadd-ı Muadelesi"nin 3. Maddesi, padişahın cülusunda meclis-i umûmi de yemin etmesini düzenlemiştir. 3. madde "... zât-ı hazret-i padişahî hin-i cüluslarında Meclis-i Umûmîde ve meclis müçtemi değilse ilk ictimâında şer'i şerîf ve Kanûn-ı Esâsi Ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğine yemin eder" hükmünü getirmişti. Bkz. Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları*, s.15; II Meşrutiyet'te meclis üyelerinin padişah ve anayasaya sadakat yeminleri için Bkz Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanının Faaliyet ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s.136; II. TBMM'de 11.8.1923 tarihinde Meclis-i Muvakkat Reisliğinin belirlenmesinin ardından Dahili nizamnâmenin 1. maddesi "mebusların yemin ettikten sonra göreve başlarlar" hükmünce mecliste yemin icrasına geçilmiştir. Fakat Teşkilât-ı Esasiye Kanun'da yeminin nasıl edileceği konusunda bir hüküm bulunmadığından Ertuğrul mebusu Dr. Fikret Bey tarafından yemin metni belirlenmiş, bu metin Meclis'te kabul edilmiştir. Yemin metni ve daha fazla bilgi için Bkz. Işıl Çakan, *Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis*, İstanbul 1999, s.60 vd; 1924 Tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 16. maddesi meclise gelen mebusların yemin şeklini tesbit etmiştir. Yemin metni için Bkz. Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim...*, s.31; 1928'de anayasada yapılan değişikliklerle, devletin dininin İslam olduğuna ilişkin hüküm anayasa metninden çıkarılmış (madde 2), milletvekilleri (madde 16) ve cumhurbaşkanı andındaki (madde 38) "vallahi"sözcüğü kaldırılarak bunun yerine "namusum üzerine söz veririm" formülü konmuştur. Bkz. Bülent Tanör, *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul 1996, s.248.

şeklinde düzenlenmişti. Görüldüğü üzere anayasa gereği olarak mebuslar ve âyân padişaha ve vatanına sadık kalacaklarına, Kanun-i Esâsi hükümlerine uyacaklarına, vazifelerini yerine getireceklerine dair yemin³² edeceklerdi. Ancak kısa süre sonra II. Abdülhamid, Meclis'i kapatarak, Anayasa'yı askıya almış, asıl gücü halife ve sultan olarak kendi şahsında toplamıştır. Bürokrat, asker, ulema bütün güçlerden kendine sadık bir çember oluşturmaya, rütbelere, maaşlara, taltif ve atıyyelerle bunu sağlamaya çalışmıştır. Siyasi, askeri, dinî, idarî meselelerde danışma kurullarıyla devleti idare etmiştir. Bütün güçlerin merkezleştirilmesi sonucu olarak geniş bir bürokrasi örgütü meydana gelmiştir. Bu örgüte hakimiyetini kolaylaştırıcı bir unsur olarak, Tanzimat ile başlatılan ancak zamanla unutilan, bütün devlet memurlarının hepsinin uymak zorunda oldukları yemin usulünü – yemin ile memurlar padişaha sadakatlerini de ifade ediyor – yeniden uygulamaya başlamıştır.

II. Abdülhamid 15 Kasım 1888 tarihli iradesiyle yemin meselesinin gizli olarak müzakeresini şeyhülislamdan ister. Bu irade üzerine şeyhülislam, Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskeri, meşihat müsteşarı, fetva emini ve evkâf-ı humayun müftüsünden meydana gelen ilmiye sınıfına mensup heyet, padişahın istediği gibi gizli bir oturumla bir araya gelerek yemin işini derinlemesine müzakere ederler.³³ Müzakerelerinin sonunda bir mazbata ile yemin metni hazırlanarak mabeyne sunulur. Heyetin hazırladığı mazbatada³⁴, padişah tarafından göreve tayin edilecek her sınıf memurun, suç işlemeden önce siyaseten yemin ettirilmelerinin meşru ve bugünkü günde yeminin belki de çok gerekli olduğu belirtilir. Ayrıca, padişah şeriatın kaza ve siyaset taraflarının her ikisinin hâmisî olduğundan İstanbul ile birlikte bütün Osmanlı memleketlerinde küçük büyük ayrımı yapılmayarak zaptiye neferine ve gümrük kolcusuna kadar askeriye, mülkiye ve ilmiye sınıflarından bütün memurları kapsaması gerekli görülür. Yemin konusu dini nitelik taşıdığı için buna saygı ve hürmet gösterilmesi ve güvenli bir heyetin huzurunda yerine getirilmesi gerekliydi. Ulema heyeti tarafında hazırlanan mazbatayı ve yemin metnini inceleyen II. Abdülhamid, yemin metnini esas olarak onaylamakla birlikte, metinde bazı düzeltmeler de yapar. Şöyle ki, yemin metninde yazılı olan “metbuu’-ı mufahhamıma” terkibi ardından kendi adının (Abdülhamid-i sanî) açıkça söylenmesinin doğal olduğunu, yemin metninin son fıkrasında da “din ü devletimin menâfi’ini can-sipârâne muhâfazadan çekinmeyeceğime” ibaresinin yazılmasının daha uygun olacağını, yemin varakasının düzelttiği biçimde

³² Âyân ve mebusan meclisi üyelerinin yemin metni için Bkz. *YEE, Kâmil Paşa Evrakına Ek, 89-34/3332*.

³³ BOA, *YEE, 78/69* Şeyhülislam Ahmet Es’ad Efendi’nin Mabeyn-i hümayuna arz ettiği 18. Rebiülevvel 1306 (22.11.1888) tarihli hususî tezkire.

³⁴ Aynı vesika.

düzenlenmesini ve memurların yemin ettirilmeleri hakkında gereken fetvânın da hazırlanmasını irâde eder.³⁵

Abdülhamid'in yaptığı düzeltme sonucunda, onun istediği şekilde yemin metni şöyle oluşturulmuştur:³⁶

“Me'mûriyetimin usûl u firû'unun icrâsında vechen mine'lvücûh hıyânet etmeyeceğime ve bu yolda tahkîkan ve te'vîlen bi'z-zât veyâ bi'l-vasita hiçbir vechile irtişâ ve hiçbir kimseden bir şey' irtikâb etmeyeceğime ve dîn ü devletime ve metbû'-ı mufahhamım şevketlü mehâbetlü Sultân Gâzî Abdü'l-hamîd Hân-ı sâni efendimiz hazretlerine aslâ hıyânet etmeyeceğime ve dâ'imâ sıdk u istikâmetle hizmetden ve dîn ü devletimin menâfîni cân-sipârâne muhâfazadan çekinmeyeceğime vallâhî”

Yemin metninin ardından Abdülhamid'in irâdesi gereğince memurlara, suç vuku bulmadan önce siyaseten yemin ettirilmenin meşru olduğuna dair fetvâ Şeyhülislâm Ahmed Es'ad Efendi tarafından tanzim edilir. Memurlara siyaseten yemin ettirilmelerinin meşruiyetini belirten fetvâ sureti şöyledir:³⁷

“Bu mes'ele beyânında e'imme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki? İmâmü'l müslimîn hâfız-ı kavâ'id ve ahkâm-ı dîn vefkâhâ'llâhu ta'âlâ dâima bi-icrâişşeri'âtî'l garrai'l-metîn hazretlerinin sunûf-ı ilmiyye ve askeriyye ve mülkiyyeden bi'l-cümle me'mûrîn-ı saltanat-ı seniyyeyi kable's-subûti't-tohme siyâseten tahlif etmeleri meşrû' olur mı? Beyân buyurula

El-cevâb, Allâhu ta'âlâ -i a'lem olur

Ketebühü'l-fakîr Üryâni-zâde Ahmed Es'ad ufiye anhumâ

Abdülmeccid devrinde memurlar için tertip edilen yemin metni ile, Abdülhamid devrinde memurlara ettirilen yemin metni karşılaştırıldığında, memurların yemin etmelerini gerektiren meselelerin pek fazla değişmediği, padişah ve devlete sadakat, vazifenin dürüstlikle yapılacağı ve rüşvet alınmayacağı hususlarının yeminin esasını oluşturduğu görülür. Ancak Abdülhamid'in düzenlediği yemin metnine Abdülhamid'in devlet idaresindeki otoritesi yansımış, fetva müessesesi kullanılarak suç vukuu bulmadan önce

³⁵ Aynı vesika. 18 Rebiülevvel 1306 (22.11.1888) tarihli ulema heyetinin mazbatası.

³⁶ YEE, 78/69. 23 Rebiülevvel 306 (27.11.1888) tarihli Mabeyn tezkiresi. Bkz. Ek I.

³⁷ YEE, 78/69 25 Ramazan 1306 (25.5.1889) tarihli olarak Şeyhülislam, Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskeri, meşihat müsteşarı, fetva emini ve evkâf-ı hümâyun müftüsünün mührünü taşıyan yemin varakası. Bkz. Ek II.

siyaseten yemin etmenin meşruluğu gösterilmiştir. Böylece adliye memurları hakkında uygulandığı gibi bundan böyle bütün dairelerde memuriyete tayin olunanlara öncelikli olarak yemin ettirilmesinin padişahın iradesi ile usul haline getirildiği sadaret tezkiresiyle ilgili yerlere bildirilmiştir.

Yemin ile İlgili Olarak Çıkarılan Umumî Emirler ve Yemin Uygulamaları

Bütün memurlara istinasız siyaseten yemin ettirmenin meşru olduğuna dair fetvanın çıkmasından sonra, devletin çeşitli kademelerinde bütün devlet dairelerine memur alınmasında memurlara, idare meclisi üyelerine, muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerine yemin ettirilmesi ile ilgili olarak padişah iradesi ve sadrazam emirleri de dahil olmak üzere umûma çeşitli emirler çıkarılmıştır. Bunların özetleri şunlardır.³⁸

- 1- Me'mûrinin tahlîfi irâde-i seniyye-i hilâfet-penâhî iktizâsındandır, emr-i sâmi 28 Haziran 1310/9.9.1894.
- 2- Mecâlis-i idâre âzâsının dahi icrâ-yı tahlîfleri emr-i sâmi iktizâsındandır, dahiliyye-i umûmî 2 Teşrin-i sâni 1310/14.12.1894.
- 3- Bi'l-umûm devâirde me'mûriyete ta'yîn olunanların tahlîf edilmesi, emr-i sâmi 10 Teşrin-i sâni 1310/22.12.1894.
- 4- Muhtar ve ihtiyâr mecâlisi âzâsının dahi tahlîf edilmeleri dahiliyye-i umûmî 19 Mayıs 1310/31.7.1895

Osmanlı Devlet hizmetinde bulunan bütün memurlara, hangi sınıf ve mertebeden olur ise olsun istinasız yemin ettirilmesinin "İslâmiyete ve maslahata" muvafık bulunduğu, ona göre gereğinin yapılmasının padişahın emri olduğu bütün vilâyet ve sancaklar ile ilgili yereler tebliğ edilmiştir.³⁹

"Resm-i tahlîf" in bütün devlet dairelerini kapsamasını bildiren sadaret, durumu Seraskerliğe de iletmiştir. Seraskerliğin ifâdesine göre askerî okullardan çıkan subaylara diplomaları, alaydan yetişen subaylara da uhdelerine subaylık rütbesi verilmeden önce yemin ettirilmekteydi⁴⁰. Yemin usûlünün kapsamlı hale getirilmeden önce gerek okullardan, gerekse alaylardan yetişip yemin ettirilmemiş olan komutan ve subaylara da kademeli olarak yemin ettirilmesi gerekmiştir.⁴¹ Seraskerlik, yemin hakkında padişah iradesinin çıkış tarihinden

³⁸ BOA, *Dahiliye Nezâreti – Hukuk Müşavirliği (DH, HMŞ)*, 17/6. Zilkade 1320.

³⁹ BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.-MTV)*, 118/14.

⁴⁰ BOA, *DH-HMŞ*, 17/6. 4. Rebiülahir 1321/30.6.1903.

⁴¹ BOA, *Y.-MTV*, 118/14.

eyvel gerek askeri okullardan, gerekse alaydan çıkıp yeminleri yerine getirilmemiş olan komutan ve subayların da rütbeleri terfi ettirildiği zaman yemin etmeleri gerektiğini bildirmiştir⁴².

Yemin Uygulamalarına Dair Örnekler

Yemin usûlünün devlet kadrolarında görevlendirilen bütün memurları kapsaması ve uygulanması hususlarında ısrarla durulmasının bir sonucu olarak yemin usulünün titizlikle tatbik edildiğini görüyoruz. Padişahın iradesi ve sadrazam buyruklarına uygun olarak yalnızca memuriyete yeni başlayanlara değil, aynı zamanda çeşitli meseleleri görüşmek gayesiyle Bâbîâlî'de teşkil edilen komisyonların, yeni oluşturulan birimlerin üyelerine de -Me'mûrîn-i Mülkiyye Komisyonu gibi- vilayet idare meclisi üyelerine ve ruhanî liderlere de görevlerine başlamadan önce yemin ettirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin memurlarının sicil işlemlerini yürütmekle görevli bulunan "muvakkat" Sicil-i Ahvâl Komisyonu, sicil muamelâtının çokluğunun yanında eleman ve tahsisat yetersizliği gibi nedenlerle memurların tayin, terfi, azil, taltif gibi işleri aksatmıştır. Bu sebeple devlet memurlarının özlük işlerine bakan muvakkat Sicilli-i Ahvâl Komisyonu'nun daimi bir hale dönüştürülmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç üzerine sadaret "dâimî ve müstakîl" bir Sicil-i Ahvâl Komisyonu teşkil edilmesini 6 Haziran 1894 tarihli arz tezkiresiyle padişaha arz etmiştir.⁴³ Sadrazam tarafından yapılan bu teklifi padişah onaylayarak daimi ve özerk olarak kurulacak komisyonun başkan ve üyelerine yemin ettirilmesi padişahın irâdesinde özellikle belirtilmiştir. Memurların sicil işlerinin aksamaması için daimi ve özerk olarak "müceddeden" Rıza Efendi'nin başkanlığında teşkil edilen komisyonun başkan ve üyelerine görevlerine başlamadan önce yemin ettirilmiştir.⁴⁴ Ayrıca sadaret tarafından merkez dairelerinin hepsine yemin uygulanmasına dikkat edilmesine için tezkireler de yazılmıştır.

Yapılmakta olan mülki ıslahat çerçevesinde Sicil-i Ahvâl Komisyonu ve Me'mûrîn İntihâb Komisyonları lağvedilerek onların görevlerini yerine getirmek üzere Me'mûrîn-i Mülkiyye Komisyonu teşkil edilmiştir⁴⁵. Memur-in-i Mülkiyye Komisyonu'nun başkan ve üyelerine görevlerine başlamadan evvel sadakat ve

⁴² Aynı vesika; Osmanlı askerlerinin yemin töreni ile ilgili olarak bk. Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, İstanbul 2000, s. 185-188.

⁴³ BOA, *İrade Dahiliye (İD)*, 1311.Z.43.

⁴⁴ BOA, *İrade Dahiliye (İD)*, 1311. Z. 24, 1312.M. 14.

⁴⁵ BOA, *Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Y-A-RES)*, 84/14; *İrade Kavanin ve Nizamât*, 1314.B.19.

doğruluktan ayrılmayacaklarına, memur seçiminde adil ve hakkaniyet dairesinde davranacaklarına padişahın huzurunda, ayakta yemin ettirilmiştir.⁴⁶

Devletin önemli ve hayati meselelerinde özel ve gizli olarak teşkil edilmiş olan komisyonların da göreve başlamadan önce üyelerine yemin ettirildiği görülüyor. Bu komisyonlardan birisi vilâyetlerin mevcut durumunu araştırmak ve denetlemek üzere Nisan 1895'te dahiliye nezaretinde sekiz kişiden meydana gelen komisyondur. Yapacağı görüşmeler ve alacağı kararlar, ecnebi sefirler ve başka hiç kimse tarafından duyulmayacak biçimde gayet gizli tutulacak komisyon üyelerinin, sadâkat ile görev yapacaklarına dair ayrı ayrı namus ve mezhepleri üzerine yemin etmelerini padişah özellikle istemiştir.⁴⁷ Padişahın emirleri doğrultusunda komisyon üyeleri 22 Nisan 1895 tarihinde Bâbiâli'de dahiliye müsteşarlığına mahsus odada toplanıp, öncelikli olarak padişahın istediği şekilde komisyon müzakerelerini ve verecekleri kararlarını çok gizli tutacaklarına, vazifelerini yapmada fevkalade sadakat ve faaliyet göstereceklerine müslim ve gayrimüslim hepsine ayrı ayrı mezhep ve namusları üzerine yemin ettirilmiştir.⁴⁸

Yeniden teşkil edilen vilâyet idare meclislerinde de meclis üyelerine ve ruhani liderlere görevlerine başlamadan önce yemin ettirilmiştir. Edirne valiliğinden saraya gönderilen 9 Temmuz 1896 tarihli telgrafta belirtildiği gibi Rumeli vilâyetinde başlatılan ıslahat gereğince vilâyet idare meclisi yeniden teşkil edilmiş, vilâyet idare meclisinin seçilen üyeleri ile birlikte ruhanî liderlere de yemin ettirilerek göreve başlatılmışlardır.⁴⁹

⁴⁶ BOA, Y-MTV, 156/48.

⁴⁷ BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y-A-HUS), 325/66.

⁴⁸ Aynı vesika. Gayrimüslim Osmanlı memurları bağlı oldukları dairelerde nâzırları ve reisleri huzurunda mensup oldukları dine göre İncil veya Tevrat'a el basarak yemin ederlerdi. Bkz. İD, 1313.C.64.14 Cemaziyelâhir 1313/01.12.1895 tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası ve aynı tarihli irâde. Mezhep üzerine yemin usulünün Rusya'da da uygulandığını görüyoruz. 1894'de Çar Aleksandr Aleksandroviç'in ölümü üzerine, yeni Çar Nikola Aleksandroviç ve veli'ahda biat resmi icrâ etmek üzere Saint Sinod üyeleriyle heyet-i âyân adliye nâzırının daveti üzerine fevkalade toplanmışlardır. Resmi törenin ardından hazır bulunanlar kiliseye gitmişler ve kilisede baş rahip tarafından "tahlif" olunmuşlar ardından da Çar'a olan hissiyat-ı sadâkat-kârânelerine dair tanzim edilen kararnameyi imzalamışlardır. Bi'at resmi yapıldığı sırada Katolik mezhebinde bulunanlar Saint Katerin Katolik Kilisesi rahibi ve Protestan mezhebinde olanlar da kendi mezheplerine göre Notredam hastanesi rahibi tarafından "tahlif" edilmişlerdir. Bkz. Y.A-HUS, 313/65. Petersburg safaretinden hariciye nezaretine gönderilen 7 Teşrin-i sâni 1894 tarihli tahriratın tercümesi. Yemin merasimi Osmanlı devletinde bulunan Rus tebaa arasında da yerine getirilmiş, Rusya devletinin Edirne "general" konsolosu da yeni Çar'ın tahta çıkmasından dolayı Kırkkilise'deki Rus tebaasını tahlif etmek vesilesiyle Kırkkilise'ye gitmiştir. Bkz. Y.A-HUS, 316/71.

⁴⁹ BOA, Y-MTV, 143/101; Y.A-HUS, 354/73.

Yeni seçilen gayrimüslim cemaatlerin liderleri de devlete sadakat ile hizmet edeceklerine yemin ettikten sonra resmen görevlerine başlarlardı. 1896'da Ermeni patriki seçilen Ormanyan mutad olduğu üzere patrikâne kilisesindeki yemin töreninin ardından önce padişahın huzuruna, sonra da Bâbüâli'ye gelerek resmen patrik olarak ilan edilmiştir.⁵⁰

Sonuç olarak, devlete yeniden düzen vermek üzere ilan edilmiş olan Tanzimat Fermanı hükmü gereğince memurlara vazifeye başlarken padişaha ve kanunlara sadık kalacaklarına dair yemin etme usûlünün uygulanmasına başlanmıştır. Başta padişah Abdülmecid olmak üzere devlet ileri gelenleri Tanzimat Fermanı'nın hükümlerine ve kanunlara uyacaklarına ve vazifelerini dürüstlük içinde, rüşvet almadan yerine getireceklerine dair yemin etmişler, taşrada da belirlenen usûle göre yemin töreni yerine getirilmiştir. Bu uygulama ile birlikte kanun ve nizamları hakim kılmak için çalışmalar devam etmiş, çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. 1849 yılında hediye adı ile rüşvet alışverişini engelleyebilmek amacıyla rüşvet olarak kabul edilen hediyeler ile beraber yemin nizamnamesi tanzim edilmiştir. Bu nizamname ile mülkiye, ilmiye, askeriye ve diğer memurlar için ayrı ayrı yemin metinleri hazırlanmış, halife ve sultan olarak tüm gücü elinde toplayan II. Abdülhamid ise, unutulmuş yemin usûlünü yeniden canlandırmış ve bütün devlet görevlileri için genelleştirmiştir.

---

⁵⁰ BOA, Y-A-HUS, 363/1; 1863 tarihli Ermeni milleti nizamnamesinin 4. maddesi yeni seçilen patrikin yemini ile ilgilidir.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde memurların dürüstlikle ve sadakatle görev yapacaklarına, rüşvet almayacaklarına dair yemin ederek memuriyete başlamaları Tanzimat Fermanı'nın hükümlerindendi. Bu hüküm gereği mülkiye, askeriye ve ilmiye sınıfına mensup memurlar için ayrı ayrı yemi metni hazırlanmıştır. Böylece memuriyete ilk defa başlayacak olan kimse, kendi sınıfına ait yemini ederek göreve başlayacaktı. Tanzimat iler başlayan ancak, zamanla ihmal edilerek unutulmuş bu usul, II. Abdülhamid tarafından yeniden canlandırılarak, istisnasız bütün Osmanlı memurlarına teşmil edilmiş ve ciddi olarak da uygulanmıştı.

Anahtar kelimeler: Memur, tahlif, yemin rüşvet.

ABSTRACT

In Ottoman State, the fact that the officers started their official posts by taking an oath that they would perform their duties honestly and faithfully and would not accept a bribe was one of the provisions of the Tanzimat Fermanı. Pursuant to this provision, the oath text was prepared separately for the officers belonging to the civil service, military and hierarchy classes. Thus, the person who would begin an official post firstly would start his duty by taking the oath belonging to his class. This procedure starting with the Period of Tanzimat Fermanı, but in time forgotten by being neglected was revived by Abdulhamid II and was expanded to all the Ottoman officers without any exceptions and was seriously applied as well.

Key words: Memur, yemin, tahlif, rüşvet.

ماموریتک اهل اول و ذوقک اجر و جہانن اوجہ خیاثت یتیمک دیولده تحقیقا و تاویلا بالذت و یا ایا اسطیحج بر وجهه ارش
 و صبح برکت ان بیج بر شجارتک ایتیمکک و دین و دولتک و بیج شوکتو ما بتوسطن غازی عجمید خان ثانی انور حضرتین
 اصدا خیاثت یتیمکک و دا صدوق استقامتک مذنون و دین و دولتک کف فی جانیارازہ محافظدن یتیمکک و اید

YEE, 78/69

Ek I, Memurların edecekleri yemin metni sureti

نو مسلمین حافظ قواعد و احکام دین و فقه مدنی
 و انما باجرار الشریعۃ العزائمین حضرت تکریمات
 صنوف علمیه و عسکریه و ملکیہ دن باجملہ امورین سلطنت
 قبل ثبوت التہمہ سیاستہ تکلیف اتہامی شروع اولور
 اکھوان سولہ سو رتہ اسد عالی اعلم
 اولور
 کل العزم آراوہ
 الحمد للہ علی ما

YEE, 78/69

Ek II, Memurların suç vukubulmadan önce siyaseten yemin etmelerinin meşru olduğuna dair fetva sureti